

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3225>

Number: 44 , p. 169-182, Spring II 2016

Yayın Süreci

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date - Yayınlanma Tarihi / The Published Date

18.12.2015

31.03.2016

8 HAZİRAN 1936 TARİHLİ MECLİS ZABIT TUTANAĞINDA 3008 SAYILI İLK İŞ KANUNU: LIBERALİZMİN TASFİYESİ VE DEVLETÇİLİĞİN İKAMESİ

*THE FIRST LABOUR LAW NUMBERED 3008 IN THE PARLIAMENT
FORMAL REPORT ON JUNE 8, 1936: ELIMINATING LIBERALISM AND
REPLACING STATISM*

Yrd. Doç. Dr. Hasan YÜKSEL

Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Öz

Bu çalışmanın amacı 8 Haziran 1936 tarihinde kabul edilen ve 15 Haziran 1936 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 3008 sayılı İş Kanunu'nu meclis zabıt tutanaklarındaki tematik vurgulardan hareketle incelemek ve bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin İlk İş Kanununda yer alan "liberalizm ve devletçilik" kavramlarını ele alarak Kanun metninin genel özelliklerini ortaya koymaktır. Bilindiği üzere 1930'lu yıllar Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin liberal eğilimli politikalarından vazgeçerek devlet merkezli politikalara ağırlık verdiği bir dönemin özelliklerini yansıtmaktadır. 1923 yılında düzenlenen İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar çerçevesinde ülkenin 1923-1930 yılları arasındaki dönemi liberal eksenli iktisadi politikalar tarafından şekillenmiş ancak 1929 Ekonomik Buhranı'nın neden olduğu ekonomik kriz dünya ülkelerini uyguladıkları iktisat politikalarında değişiklik yapmaya zorlamış ve bu anlamda devletin piyasa ekonomisine müdahale etmeye başladığı yeni bir döneme geçilmiştir. Dünyayla uyumlu olarak Türkiye'de 1934 yılı sonrasında kurulmaya başlanan Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ile birlikte "minimum kapital, maksimum devlet" anlayışını benimsemiştir. Özellikle sermaye birikimi özel sektör eliyle değil; kamu eliyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Sermaye birikiminde devletin efektif bir rol alması ülkede çıkan yeni kanunlara da yansımış ve bu bağlamda 1934 yılı sonrasında çıkan ilk Kanun ve ülkenin ilk İş Kanunu olma özelliği taşıyan 3008 sayılı İş Kanunu'nda liberal devlet anlayışı yerilirken devlet eliyle organize edilen iş hayatının önemine dikkat çekilmiştir. Çalışma üç temel bölümden meydana gelmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde Cumhuriyet öncesi dönem çalışma hayatını şekillendiren Kanun ve Nizamnamelerden bahsedilirken çalışmanın ikinci bölümünde ise Cumhuriyet sonrasında çıkarılan ve yine çalışma hayatına yönelik İş Kanunlarına vurgu yapılmıştır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 1923-1930 yıllık dönemini kapsayan ve liberalizmle şekillenen ilk altı yıllık dönemine vurgu yapılmış sonrasında ise Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ile başlayan devletçi ekonomiye geçiş ele alınmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise 8 Haziran 1936 tarihli Meclis Zabıt Tutanağı'nda yer alan liberalizm ve devletçilik söylemleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: 3008 sayılı İş Kanunu, İş Kanunları, Liberalizm, Devletçilik, Meclis Zabıt Tutanağı

Abstract

The objective of the study is to analyze the first labour law accepted on June, 1936 and put into practice on 15 June, 1936 by promulgating moving from the parliament formal reports and in this context, to reveal the general peculiarities of the law on the basis of "liberalism and statism" which is laid an emphasis in the first Labour Law of Turkish Republic. As known, 1930s of Turkish Republic reflect the era that includes the elimination of the liberal oriented policies and that attached importance to centered policies. Within the context of decisions taken in İzmir Economy Congress in 1923, the period between 1923 and 1930 was shaped by the liberal oriented policies, however, the economic crisis caused by Great Depression occurred in 1929 forced the countries to shift their economic policies and new era that included the intervention of the states to the market economy commenced. In coordination with the world itself, via government business enterprises founded after 1934, Turkey adopted the idea of "minimum capital, maximum state" Particularly, capital accumulation is tried to be provided through state instead of private initiatives. The effective role of state in the accumulation of capital can be seen in the new law passed in the country and in this framework, in the first law and the first labour law numbered 3008 passed in the aftermath of 1934, liberal state was criticized and work life organized through state was given priority. The study consists of three parts. In the first part of the study, the Law and the regulations that shaped the labour life before the Republican Period was ascertained, in the second chapter of the study, the Laws passed after the Republican period was emphasized. Moreover, the first six years of Turkish Republic that encompass 1923-1930 and that was given a shape with liberalism and later on the transfer to state based economy commenced with government business enterprises was studied. As for the last part of the study, liberalism and statism in the formal parliament reports on June 8, 1936 were analyzed.

Keywords: Labour Law Numbered 3008, Labour Laws, Liberalism, Statism, Formal Parliament Report

Giriş

23 Nisan 1923 tarihinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti sosyo-ekonomik olarak Osmanlı'dan kalan birikim ve bakiye üzerine kurulmuştur. I. Dünya Savaşı ve Lozan Antlaşması ile birlikte politik ve ekonomik olarak bağımsızlığını kaybeden Osmanlı Devleti, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması ile Türkiye Cumhuriyeti adı altında yeniden doğmuştur. 1923'te kurulan devletin ilk gündem maddesi "ekonomi"dir. 17 Şubat 1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde ülkenin iktisadi anlamda kalkınması için stratejilerin geliştirilmesi ve politikaların belirlenmesi gerektiği öncelikli olarak tartışmaya başlanmıştır. O nedenle Atatürk, "Mali siyasetimiz halkı tazyik etmeden ve ona zarar vermekten kaçınmakla beraber, mümkün olduğu kadar dışarıya muhtaç olmadan yeterince gelir sağlamak esasına dayanmaktadır." şeklindeki beyanıyla ekonominin bağımsızlığına, sermaye birikimine ve yeterli gelire vurgu yaparak ülkenin geleceğinin ancak bağımsız ekonomik bir düzenle mümkün olabileceğini ifade etmiştir.¹

Bu anlamda dünyayla uyumlu olarak

1929 Ekonomik Buhranı'nın etkilerini minimize etmek ve bu bağlamda dünyada yeniden ortaya çıkan ekonomik tablonun okunması ve ülkenin bu yeni parametrelere göre konumlandırılması gerektiği inancı daha baskın hale gelmiştir. Dolayısıyla yine dünyadaki genel eğilimle uyumlu olarak 1923-1929 döneminde Türkiye'de liberal yönelimli politikalar uygulanmış ve özel sektör girişimciliği teşvik edilmiştir. Ancak 1930'dan sonraki süreçte devletçi politikaların uygulandığı yeni bir döneme geçiş yapılmıştır.² O bakımdan 1932-1929 arası dönemde "dışa açık bir ekonomi" politikası benimsenirken ikinci dönemde devletçi politikalar daha ağır basmaktadır.³

Özel sektörün sermaye birikimini gerçekleştirememesi ve dünya ekonomisinde yaşanan kriz nedeniyle 1930'dan sonra kurulan Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ile devlet büyük bir işverene dönüşmek zorunda kalmış⁴ ve devletin merkezinde olduğu ekonomik kalkın-

¹ Dilek Göze Kaya, Ayşe Durgun, "1923-1938 Dönemi Atatürk'ün Maliye Politikaları: Bütçe ve Vergi Uygulamaları", Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 19, Mayıs 2009, ss. 233, 234.

² Kaya ve Durgun, a.g.m., ss. 233, 234; Korkut Boratav, "Türkiye'de Devletçilik (1923-1950) İktisadi Düşünceler ve İktisadi Mevzuular, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Enstitüsü Türk İktisadi Geliştirme Projesi, Ankara, 1962, s. 15

³ Nadir Eroğlu, "Atatürk Dönemi İktisat Politikaları", Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 13, Sayı 2, 2007, ss. 63, 64.

⁴ Osman Okyar, "Devletçilik Kavramı", Türkiye'de Devletçilik (Der. Nevin Coşar), Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995, s. 191.

ma süreci başlamıştır.⁵ Bu durum çalışma hayatının standartlarını oluşturmak amacıyla çıkarılan İş Kanunlarına da yansımıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk İş Kanunu olma özelliğini taşıyan 3008 sayılı İş Kanunu da tamamen liberalizmin tasfiyesi ve devletçiliğin ikamesini amaçlayan bir Kanun metni olma özelliği taşımaktadır.

Çalışmada Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemde çıkan İş Kanunların genel karakteristiklerine değinilmiş özellikle 1936 tarih 3008 sayılı İş Kanununun çıkarılmasına yönelik olarak 8 Haziran 1936 tarihli Meclis Zabıt Tutanağ'ında yer alan liberal ve devletçi söylemlere yer verilmiştir. Buradan hareketle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk İş Kanunu olma özelliği taşıyan söz konusu Kanun'un ortaya çıkış gerekçesi açıklanmaya çalışılmış, Kanunun genel karakteristiği incelenmiştir.

Cumhuriyet Öncesi Çalışma Hayatının Genel Özellikleri

Osmanlı Devleti, Cumhuriyet öncesi çalışma hayatına şekil veren ve bu anlamda Cumhuriyet sonrası çalışma ilişkilerinin alt yapısını hazırlayan büyük bir devlettir. O nedenle Cumhuriyet öncesi çalışma hayatı ifadesinden anlaşılması gereken Osmanlı dönemi çalışma ilişkileri tarihidir. Osmanlı dönemine damgasını vuran Ahilik teşkilatı öncelikle üzerinde durulması gereken bir kurumdur. Arapça kökenli bir kelime olan ve "kardeşlik" anlamına gelen ahilik, sosyal hayatı düzenleyen bir organizasyon olduğu kadar iş hayatının düzenlenmesinde ve standartlarının oluşturulmasında oldukça önemli bir görevi yerine getiren sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel bir yapıdır.⁶ 13. yy'dan günümüze kadar uzanan ve çok geniş bir coğrafyada etkili olan Ahilik teşkilatı başta Kayseri, Konya ve Kırşehir gibi Anadolu kentleri olmak üzere Anadolu'nun büyük bir kısmında ekonomik, sosyal ve kültürel izler bırakmıştır. Teşkilatlanma biçimi, teşkilatlanma modelinin sağlamlığı kurumun ön plana çıkan en önemli özellikleri arasında yer almaktadır. Kapitalizmin aksine

toplumsal kalkınmanın ancak orta sınıfın güçlendirilmesi ve sermaye tahakkümünün engellenmesi yoluyla gerçekleşebileceğini savunmaktadır. Dolayısıyla 500 yıl boyunca insanlığa, ekonomiye, sosyal ve kültürel hayata sunmuş olduğu yeni değer paradigmalarıyla Anadolu'nun bir medeniyet merkezine dönüşmesinde katkıları bulunan Ahilik; toplumda, çalışma hayatında karmaşa ve kaos yerine "uyumu", "birlik ve beraberliği" ve "sosyal diyalogu" savunan öncü kurumlardan birisi haline gelmiştir.⁷ Özellikle yönetimin beş temel fonksiyonu içerisinde yer alan "planlama, örgütleme, yöneltme, koordinasyon ve denetim" dikkate alındığında, Ahilik teşkilatları günümüz modern örgütlerinin o dönemdeki izlerini taşıdıkları söylenebilir.⁸ Dini referansları ile ön plana çıkan Ahilik teşkilatının çalışma hayatına, sosyal, ekonomik ve kültürel hayata yön veren temel prensipleri aşağıda belirtilmiştir.⁹

⁷ Nurettin Öztürk, "Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirme", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 7, 2002, ss. 43, 45.

⁸ Ali Erbaşı, "Ahi Teşkilatında Yönetim Fonksiyonları ile İlgili Uygulamalar", Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 7/2, 2012, s. 1328.

⁹ Billur Ülger ve Gürdal Ülger, "Akhism as a Nongovernmental Association Model in the History of the Turkish Nation and An Assessment of Today's Business Ethics: A Relationship or A Contradiction", Journal of Human Values, 11/1, 2005, s. 50; Hasan Yüksel, Güncel Gelişmeler Işığında Sosyal Politika, Ekin Yayınevi, Bursa, 2014, s. 54; Ahilikle ilgili ayrıca bkz. Necdet Bilgin ve Şaban Tanyıcı, "Türkiye'de Kooperatif ve Devlet İlişkilerinin Tarihi Gelişimi", Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Yıl 10, Sayı 15, Aralık 2008, s. 138; İbrahim Durak ve Atilla Yücel, "Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 15, s. 2, 2010, ss. 154, 155; Billur Ülger ve Gürdal Ülger, "Akhism As A Nongovernmental Association Model In The History of The Turkish Nation and An Assessment of Today's Business Ethics: A Relationship and A Contradiction", Journal of Human Values, 11/1, 2005, s. 50; Ahilik, Orta Sandığı, Teavün Sandığı ile ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca Bkz. Hasan Tüzen, "Sendikacılık, Ahilik ve Teori Z", Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 2, Ağustos 2007, ss. 85-104; Fatih Yücel, "Kent Esnaf ve Zanaatkarlarının Ekonomik Sorunları, Tehditler ve Çözüm Önerileri-I" Toplumsal Güvenlik ve Yerel Siyaset Dergisi, 2008, ss. 67-73; Mustafa Şanal, Mustafa Güçlü, "Bir Toplumsallaştırma Aracı Olarak Ahilik", Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 23, 2007, ss. 379-390; Nurettin Öztürk, "Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 7, Aralık 2002, ss. 43-56; Namık Sinan Turan, "Selçuklu ve

⁵ Sevda Mutlu, "1930'lar Türkiye'sinde Devletçilik Tartışmaları", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 8, Sayı 1, 2007, s. 32.

⁶ Fahri Solak, Ahilik, Kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No 56, İstanbul, 2009, s. III.

1. Üstün bir ahlaki meziyete sahip olmak ve hayatın her alanına sağlam ahlak anlayışını konumlandırmak,
2. Kişisel hayatta ve iş hayatında her zaman güvenilir olmak,
3. Her zaman doğruyu savunmak ve söylemek,
4. Düşmanlıktan, kin ve kibirden uzak durmak,
5. Verdiği sözü tutmak,
6. Cömertçe hareket etmek,
7. Başkalarına saygı ve adaletle muamele etmek,
8. Komşuya yardım etmek,
9. Önyargılardan kaçınmak,
10. Yapılan iyiliğin karşılığını beklememek, samimiyetle ve güler yüzle çalışmaya devam etmek,
11. Kötülükte bulunanlara dahi iyi davranmak,
12. Arkadaşlığa, dostluğa ve kardeşliğe önem vermek,
13. Kanaatkâr olmak,
14. Çirkin davranış ve konuşmalardan kaçınmak,
15. Eğitime önem vermek ve yeteneklerini geliştirmek,
16. Bilgili olmak ve bilgiyi toplumun genel iyiliği için kullanmak,
17. Toplumsal barışa önem vermek,
18. Nasıl davranılmasını istiyorsan öyle davranmak.

Cumhuriyet öncesi çalışma hayatına yön veren Kanun ve Nizamnameler içerisinde Mecelle de (1877), önemli bir kaynak olma özelliği taşımaktadır. “Adli hükümler topluluğu” anlamına gelen ve “Kur’an-ı Kerim ve hadisi

şeriflerden, müctehid denilen ve bazı hususî vasıf ve melekeleri hâiz âlim hukukçular tarafından çıkarılan kâidelerden” oluşan¹⁰ asıl adı Mecelle-i Ahkâmı Adliye olan Kanun, I. Meşrutiyetin ilanından sonra hazırlanmış, şer’î hükümler ile Osmanlı geleneklerini yorumlayan bir nevi içtihat niteliği taşımaktadır.¹¹ Döneminin Medeni Kanunu olarak yorumlanan Mecelle’nin,¹² içinde İkinci bir kitap olarak yer alan ve *Kitab’ül İcarat* (1869) olarak düzenlenen bölümde başta işçinin tanımı olmak üzere işçi ile ilgili bir takım bilgilere yer verilmektedir.¹³ Mecelle’nin 413. maddesinde “*Ecir, nefsinin kiraya veren kimse-dir*”. denilerek işçi “ecir” olarak ifade edilmiş hizmet sözleşmesi ise “icare-i ademi (adam kirası)” olarak adlandırılmıştır.¹⁴ Burada kastedilmek istenen bireyin kendisini kiralamasından ziyade emeğini belirli bir bedel karşılığında satmasıdır.¹⁵ Roma Hukuku’ndakine benzer şekilde Mecelle’de de bireyin işveren emrinde çalışması kira akdi olarak düzenlenmekte; “nefsini kiraya veren kişi” olarak tanımlanan işçi, sadece yerine getirmiş olduğu hizmet ya da iş görme bakımından değil aynı zamanda şahsi ve manevi olarak çalıştığı işverene bağlı değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu durum Başgil (1936) tarafından Kanun koyucunun kölelik ve efendilik mentalitesinden kurtulamadığı şeklinde yorumlanmıştır.¹⁶

Osmanlı Devlet yapısı içerisinde istihdamın en fazla olduğu işkollarından birisi de maden ocaklarıdır. Maden işletmeciliğiyle ilgili yasal sınırlar devlet tarafından çizilmekle birlikte işçi, işveren ve devlet arasındaki ilişkileri belirleyen de yine devletin kendisiydi. O nedenle Osmanlı Devleti, endüstri ilişkiler sistematığının şekillendirilmesinde etkili bir rol oynamak-

Osmanlı Anadolu’sunda Ahiliğin Sosyo Ekonomik Gelişim Süreci”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı 52, 2007, ss. 151-187; Zeynep Kantarcı, İş Etiği ve Ahilik, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Erzurum 2007, ss. 64-73; Rukiye Şahin, Şafak Öztürk ve Mehmet Ünalı, “Professional Ethics and Moral Values in Akhi Institution”, Procedia Social and Behavioral Sciences Sience Direct, 2009, ss. 800-804; Taner Tatar, Mehmet Dönmez, “Zihniyet ve İktisat İlişkisi Çerçevesinde Ahilik Kurumu”, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, 2008, ss. 194-202; Gürsoy Akça, “Ahilik Geleneği ve Günümüz Fethiye Esnafı”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 14. Sayı, Güz 2004, ss. 209-219; G.G. Amakis, “Futuwwa Traditions in The Ottoman Empire Akhis, Bektashi Dervishes, and Craftsmen”, Journal of Near Eastern Studies, Vol 12, No 4, October 1953, ss. 232-247; Aysun Enginer, “A Relational Analysis Between Mentorship and Akhi Organization”, Procedia Social and Behavioral Sciences, 2009, ss. 224-223.

¹⁰ Ahmet Şimşirgil ve Ekrem Buğra Ekinci, Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle, KTB Yayınları, İstanbul, 2008, s. 49.

¹¹ Kenan Ören, Sosyal Politika, Pelikan Yayınları, Ankara, 2011, s. 37.

¹² A.F. Başgil, Türk İşçi Hukukuna Giriş, Ankara, 1936, s. 5.

¹³ Osman Öztürk, Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle, İstanbul, 1973, s. 202’den alıntılanan Cevdet Kırpık, Osmanlı Devleti’nde İşçiler ve İşçi Hareketleri (1876-1914), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta, 2004, s. 28.

¹⁴ Öztürk’ten alıntılanan Kırpık, a.g.e., s. 28.

¹⁵ Ahmet Akgündüz, “Eski ve Yeni Hukukumuzda İşçinin Çalışma Süresi, istirahat, Tatil ve İbadet Hakkı”, Mukayeseli Hukuk ve Uygulama Açısından İşçi-İşveren Münasebetleri, İstanbul, 1990, s. 101-124.

¹⁶ Başgil, a.g.e., s. 5; Fevzi Demir, “Atatürk Dönemi Çalışma Hayatımız”, TÜHİS İş Hukuk ve İktisat Dergisi, Cilt 20, Sayı 4-5, 2006-2007, s. 6.

taydı.¹⁷ Madenlerin büyük bir kısmı yabancı girişimler tarafından işletildiği için işçi, işveren ve devler arasında sürekli bir mücadele söz konusu olmaktadır. Maden işletmeleri Avrupalılar tarafından bir "imtiyaz" olarak değerlendirilmiş ve bu bağlamda 1870-1890 yılları arasında maden işletmelerinin %43'ünün işletme hakkı yabancılara verilmiştir. Söz konusu bu imtiyaz nedeniyle 1902-1908 döneminde maden üretiminde yabancıların payı %50'den %75'e yükselmiştir.¹⁸

Osmanlı Devleti'nde 1858 yılında madenlerle ilgili ilk yasal düzenleme niteliğinde olan "Arazi Nizamnamesi"; sonrasında ise maden ocaklarındaki çalışma ilişkilerini düzenleyen 1863 tarihli "Maadin Nizamnamesi", 1865 tarihli "Dilaver Paşa Nizamnamesi" ve yine 1869 tarihli "Maadin Nizamnamesi" o dönem çalışma ilişkileri sistematığının belirlenmesi adına büyük bir öneme sahiptir. Söz konusu bu nizamnameler içerisinde Maadin Nizamnamesi, işçi sağlığının korunması; iş güvenliğinin sağlanması ve işçiye iş kazaları durumunda işverenlerce ödenmesi gerekli tazminat gibi birtakım düzenlemeleri içermesi nedeniyle maden ocaklarında çalışma hayatının düzenlenmesine yönelik olarak en ileri normlar getiren düzenleme olarak kabul edilmektedir. Zorunlu çalışma esasının belirlendiği Dilaver Paşa Nizamnamesi ise işçiyi korumaktan ziyade maden ocaklarındaki üretimi artırma amacına yönelik olarak çıkarılmıştır.¹⁹ Dilaver Paşa Nizamnamesi, Cumhuriyet öncesi dönemde modern sosyal güvenlik uygulamaları açısından da bir "milat" olarak kabul edilmektedir.²⁰

1923 öncesi Atatürk dönemi gelişmelerinden birisi de belirli bir bölge ve işkolunda çalışan işçileri korumak amacıyla çıkarılan 28.04.1921 gün ve 114 sayılı Zonguldak ve Ereğli Havzai Fahmiesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafii Umumiyesine Olarak Furuhtuna Dair Kanun, sonra da 10.09.1921 gün ve 151 sayılı Ereğli Havzai Fahmiesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanunların çıkarılmasıdır. 1921 tarih ve 114 sayılı Kanun amacı kömür üretimi sırasında ortaya çıkacak maden kömürü tozlarının maden işçilerine ayrılmasını öngörmektedir (md. 1).²¹

1921 tarih ve 154 sayılı Kanun ise o dönemde maden ocaklarında çalışan işçilerin haklarını, işverenin ise sorumluluklarını içermektedir. O nedenle günümüzdeki İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'na benzerlik göstermektedir. Kanunda yer alan "Maden ocaklarında müstahdem amelerin beytutetleri ve temini istirahatleri için her ocak civarında İktisat Vekaletince tanzim edilen numunelere tevfikane amele koşullarıyla hamam inşasına ocak amilleri mecburdur." şeklindeki birinci maddesinde (md.1) işçilerin barınacakları ve temizlenecekleri yerlerin temininde doğrudan işvereni sorumlu tutmuştur. Kanunda işçi "amele", işveren ise "madenci" olarak nitelendirilmiştir. Kanunun 2. maddesinde ise "zorla çalıştırma", "angarya" ve "18 yaşından küçük olanların çalışmaları yasaklanmıştır. Ayrıca Kanunda işçiye verilen ücretle ilgili kayıt tutulması ve bu kayıt defterlerinin bir örneğinin Devlet (İktisat) Bakanlığı memurlarına ibraz edilmesi gerektiğinin (md. 3) altı çizilmiştir. Kanunda madenciler, toplam ücretlerinin %1'inden az olmamak kaydıyla teavün sandıklarına para yardımında bulunmaya mecbur tutulmuşlar (md. 4), ve Kanuna göre işçinin kendi çalışması esnasında kırılan araç ve gereçleri ya da nakliye sırasında telef olan hayvanı işverenden tahsil edilmektedir (md. 5). Kanunda yine sırasıyla maden ocağı etrafında işveren tarafından hastane, eczane ve doktor bulundurulması zorunlu hale getirilmiş (md. 6),²² maden işçileri-

¹⁷ 25 Ağustos 1303 (6 Eylül 1887) tarihli Maadin Nizamnamesi; ayrıca bkz. Kırpık, a.g.e., s. 64.

¹⁸ Donal Quataert, Osmanlı Devletinde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş (1881-1908), (Çev.) Sabri Tekay, Yurt Yayınları, Ankara, 1987, s. 45; Kırpık, a.g.e., s. 54.

¹⁹ Sait Dilik, "Atatürk Döneminde Sosyal Politika", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 40, Sayı 1, 1985, s. 93.

²⁰ İbrahim Akkurt, "Meslek Hastalıklarında Maluliyet Değerlendirmesi", Klinik Gelişim Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, 2006, s. 84; ayrıca bkz. Halil Yıldırım ve Ahmet Ögreten, "1876-1908 Döneminde Ereğli Kömür Havzasında Uygulanan Madencilik Teşvikleri ve Sonuçları", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Vol 2/7, 2009, s. 326; Turgut İleri, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Maden İşçilerinin Çalışma Hayatına İlişkin Yapılan Düzenlemeler", The Journal of Academic Social Science Studies, Volume 6, Issue 2, 2013, s. 1450.

²¹ Demir, a.g.m., s. 7.

²² 2012 tarih ve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununda işverenin genel yükümlülükleri arasında yer alan "çalışanları arasından iş güvenliği uzmanı, işyeri hekimi ve diğer sağlık personeli görevlendirme" (İSG, md. 6/a) ilkesi o dönem 10.09.1921 gün ve 151 sayılı Ereğli Havzai Fahmiesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanunu'nda açık ve net bir

nin bir iş kazası sonucu hayatlarını kaybetmeleri durumunda bakmakla yükümlü oldukları kimseler yani varisleri ya da iş müfettişliği ya da İktisat Vekaleti tarafından tazminat davası açılabileceği hükme bağlanmıştır (md. 7). Mesai saati sekiz saat olarak belirlenmiş ve hiçbir işçinin bu saatten daha fazla çalışmaya mecbur bırakılmayacağı, kendi rızasıyla çalışmak istemesi durumunda çalışmalarının karşılığı olarak iki kat ücret verileceği de ayrıca hükme bağlanmıştır (md. 8).²³

Tüm bu bilgilerden hareketle Cumhuriyet öncesi dönemde başta tarıma dayalı sanayileşmeye ve madencilik sektörüne bağlı olmak üzere çalışma hayatını düzenleyen bir dizi Kanun çıkarılmıştır. Ancak bu Kanunların hiçbirisi genel bir İş Kanunu olma özelliği taşımamaktadır. Aksine her bir Kanun çıktığı alanı veya sektörü ilgilendirmekte, bu da o dönemde çalışma hayatının standardizasyonun sağlanması ile ilgili bir takım sıkıntılara neden olmaktadır.²⁴

Cumhuriyet Sonrası Çalışma Hayatı

Cumhuriyet sonrası çalışma hayatına yönelik olarak çıkarılan ilk Kanun 2.1.1924 tarih ve 394 sayılı Hafta Tatili Kanunu'dur. Kanunda "On bin veya on binden fazla nüfusu havi şehirlerde alelumum fabrika, imalathane, tezgâh, dükkân, mağaza, yazıhane, ticarethane, sınai ve ticari bilumum müessesat ve tevabiinin haftada bir gün tatili faaliyet etmeleri mecburidir (md. 1)" şeklindeki madde ile nüfusu on bin veya on binden fazla olan şehirlerde fabrika, imalathane, tezgâh, dükkân, mağaza, yazıhane, ticarethane gibi sanayi ve ticari işletmelerde haftada bir gün tatil edilmesi zorunlu hale getirilmiş; Kanuna uymayarak Pazar günleri işletmeleri ve dükkânları açık bulunanların müesseselerinin kapatılacağı hükme bağlanmıştır (md. 9).²⁵

Bu dönemde çıkarılan Kanunlardan bir diğeri de 4 Ekim 1926 tarih ve 818 sayılı Borçlar Kanunudur. Erken dönem Cumhuriyet kadroları tarafından çağdaş medeniyetler seviyesine çıkmak amacıyla çıkarılan Borçlar Kanunu ile çalışma hayatı, işçi işveren ilişkileri farklı bir zemine taşınmıştır. Söz konusu Kanunda işçi ve işveren tarafına karşılıklı sorumluluklar yük-

nerek tarafların *antlaşmaları* durumunda iş akdinin tamamlanacağı kanuni hükme bağlanmıştır (md. 1). Dolayısıyla Osmanlı döneminde bir takım işlerde uygulanan zorunlu istihdam²⁶ politikasının aksine Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte bu anlayış yerini *tarafların rızası ve antlaşmasına* bırakmıştır. Yine Kanunda *umumi mukavele (toplular iş sözleşmesi)* ve *hususî hizmet akitleri* ifadeleriyle iş sözleşmesi ve toplu iş sözleşmesi arasındaki ilişkilere değinilerek iş sözleşmelerinde toplu iş sözleşmelerine aykırı olan hükümlerin "batıl" olduğuna değinilerek toplu iş sözleşmelerine aykırı iş sözleşmelerinin geçersiz olduğu hükme bağlanmıştır (md. 317, 318). Kanunda tarafların hak ve borçlarına vurgu yapılmış olup işin bizzat işçi tarafından yerine getirilmesi (md. 320) ve işçinin yaptığı işi özenle yapma borcunun (md. 321, 322) altı çizilmiştir. İş ilişkisinin diğer tarafını oluşturan işveren için ise ücret ödeme (md. 323), işi öğretme (md. 330), malzeme desteği sağlama (md. 331) ve işin yürütüm koşulları ile ilgili gerekli tedbirleri alma (md. 332) bir dizi yükümlülükler belirlenmiş ve hükme bağlanmıştır.²⁷

Cumhuriyet sonrası dönemin iş sağlığı ve güvenliği anlamında çıkarılan en kapsamlı yasası 1930 tarih ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'dur. Kanunun yedinci bölümünde iş sözleşmesi yapmanın yasak olduğu hallerde değinilerek kimlerin çalıştırılmayacağı belirtilmiş ve hangi durumlarda iş sözleşmesi yapma-

şekilde beyan edilmiştir. Kanun, bu yönüyle çağının oldukça ötesinde bir özelliğe sahiptir.

²³ 10.09.1921 gün ve 151 sayılı Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Mütcellik Kanununun ilgili maddeleri.

²⁴ Demir, a.g.m., s. 8.

²⁵ 2.1.1934 tarih ve 394 sayılı Hafta Tatili Kanunu, md. 1 ve md. 9.

²⁶ Kırpık, a.g.e., s. 32, 33. İşyerlerinin uzaklığı ve çalışanların daha az para kazanma ihtimaline rağmen Osmanlı Devleti bazı sektörlerde zorunlu olarak işçi çalıştırmak durumunda kalmıştır. Özellikle madencilik bireylerin zorunlu olarak istihdam edildikleri sektörlerin başında gelmektedir. Bunun en önemli sebebi ise o dönem maden ocaklarının başta savaş endüstrisinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kullanılması, ayrıca para basımında oldukça kritik bir endüstri olması büyük bir rol oynamıştır. Balkanlar'da yeni fetihlerin gerçekleşmesi ile birlikte bu bölgedeki maden ocaklarının büyük bir kısmı Osmanlı mülkiyetine geçmiştir. Fetihler döneminde ocaklar terkedilerek üretim yapılamamakta idi. Ancak her defasında devlet gerekli önlemleri almak suretiyle maden ocaklarının faal olmasını sağlamaktaydı. Maden ocaklarının ağır çalışma şartları altında istihdam edilecek işgücü bulmak sanıldığı kadar kolay olmadığından istihdam edilenlerin büyük bir kısmı "cebri" yani zorunlu olarak istihdam edilmekteydi. Keza, Serebrenic madenleriyle ilgili olarak "varup cemî madenleri ve mecmu mahsulatı görüp gözede ve çahları kuyuları işlede. Ve emrum üzere amel etmeyen avareleri kuyucuları dutup işlede işlemeyenleri sekidiüp haklarından gele" şeklindeki ferman ile maden ocaklarında istihdamın zorunluluk esaslı gerçekleştiği açıkça beyan edilmiştir (Ahmet Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, Cilt 1, İstanbul 1990, s. 482'den alıntılan Kırpık, a.g.e., s. 32).

²⁷ Demir, a.g.m., ss. 8, 9.

nın "sınırlı" olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda "On iki yaşından aşağı bütün çocukların fabrika ve imalathane gibi her türlü sanat müesseseleriyle maden işlerinde amele ve çırak olarak istihdamı memnudur (md. 173)." şeklindeki Kanun maddesinde *on iki yaşın altındaki çocukların fabrika, imalathane, sanat müesseseleri ve maden işlerinde istihdam edilmelerinin yasak olduğunun* altı çizilmiştir. Yine Kanununun aynı maddesinin II. fıkrasında erkek ve kız çocuklarının azami olarak günde 8 saatten fazla çalıştırılmayacağı belirtilerek çocuk işçilerinin çalışma süreleri yasal zemine kavuşturulmuştur (md. 173/II). *Gece işlerinde 8 saatten fazla çalışmanın yapılmayacağı (md.175), on iki yaş ile on altı yaş arasında bulunan çocukların gece yirmiden sonra çalıştırılmayacağı (md. 174), on sekiz yaşından küçük çocukların ahlaki anlamda dejenerasyona neden olacak bar, kahve, dans salonları, gazino ve hamamlarda istihdam edilemeyeceği (md. 176), analık durumunda anne adayının doğumdan önce üç ay süreyle kendisi ve çocuğu için tehlikeli olan işlerde istihdam edilemeyeceği (md. 177) hükme bağlanan diğer hususlardır.*²⁸

Cumhuriyet döneminin çalışma hayatını etkileyen bir diğer düzenlemesi de toplu iş ilişkileri yakından ilgilendiren 1936 tarih 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'dur. Sınıf anlayışına karşı çıkarak "sınıf esasına dayalı cemiyetlerin kurulmasını" yasaklayan Kanun, cemiyetlerin, derneklerin ve siyasi partilerin kurulmasını izne tabi tutmuştur. Bu Kanunla birlikte toplu iş ilişkilerinin temel dinamiğini oluşturan sendikaların kurulması da yasaklanmış, aynı yasaklar 1946 yılında yine aynı Kanundaki ilave düzenlemelere kadar devam etmiştir.²⁹

1923 Sonrası İktisadi Yapının Getirdikleri: Liberalizm mi Devletçilik mi?

Cumhuriyet sonrası dönemde başta iktisadi sistemi şekillendiren temel faktör 18. yy sonunda ortaya çıkan sanayileşmenin neden olduğu piyasa ekonomisidir. "Devletin etkinlik alanının, adâlet ve güvenlik hizmetleriyle sınırlandırılarak, iktisadi ve sosyal alana ilişkin yetkilerinin mümkün olduğu ölçüde daraltılmasını içeren "sınırlı devlet" ilkesine göre, devletin en temel görevi olarak [...] insanların sahip olduğu

"hayat, hürriyet, mülkiyet" hakkını ve türevlerini güvence altına almak" olarak tanımlanan liberalizm bir bakıma kapitalizmi ve piyasa ekonomisini meşrulaştırmıştır.³⁰ Cumhuriyetin ilanıyla birlikte 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 1923-1929 yılları arasında küresel ekonomik sistemden bağımsız ve ekonomik liberalizm çizgisinden ayrı bir ekonomik strateji geliştirmemiştir. 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihinde İzmir İktisat Kongresi'nin amacı aslında ülkede tam bağımsızlığı sağlamaktır. Bu kapsamda Mustafa Kemal Paşa, "İstiklâl-i tâm için şu düstur var: Hakimiyet-i milliyet, hakimiyet-i iktisadiye ile tarsin edilmelidir... Siyasî ve askerî muzafferiyetler ne kadar büyük olursa olsun, iktisadi zeferle tetviç edilemezse semere-i netice payidar olamaz." şeklindeki beyanıyla milli iradenin ancak iktisadi bağımsızlıkla perçinlenerek gerçekleştirilebileceğini savunmuş ve iktisaden bağımsız olmanın ne kadar önemli bir unsur olduğuna dikkat çekmiştir.³¹ Kongre'de 34 farklı karar alınmıştır. Bunlar içerisinde "Ekonomik gelişmeye katkısı olmak koşuluyla yabancı sermayeye izin verileceği" şeklindeki maddede yabancı sermayeye yani ekonomik liberalizme kapı aralanmış ve yabancı sermaye girişine izin verilmiştir. Hiç kuşkusuz bu kararın alınmasında ülkede yerli sermayenin bulunmaması ve Osmanlı döneminde sermaye sahiplerinin büyük bir kısmının azınlıklardan oluşması da büyük bir rol oynamıştır.³²

Başta İngiltere ve ABD olmak üzere kapitalist ekonomilerin başını çektiği ülkelerde işsizlik oranlarının yükselmeye başladığı ve piyasa ekonomisinin kendi dinamikleri içerisinde tam istihdam dengesini yakalayacağı inancının kaybolduğu 1929 sonrası³³ dünya siyasi ve

²⁸ 1930 tarih ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, md. 173-177.

²⁹ Demir, a.g.e., s. 10.

³⁰ Ahmet Taner, "Çağdaş Liberalizmde Yeni Yol Ayrımı: Anarko Kapitalist Liberalizme Karşı Minimal Devletçi Liberalizm", *Liberal Düşünce*, Yıl 18, Sayı 69-70, 2013, s. 227.

³¹ Yıldırım Koç, "İzmir İktisat Kongresi (1923) ve İşçiler, *Egird Yarı Dergisi*, 2009, s. 3.

³² Ersal Yavi, *Batırılan Bir Ülke Nasıl Kurtarılır? Günümüz Türkiye'sine Kıssadan Hisseler*, Yazıcı Yayınevi, İzmir, 2011, s. 282, 283 ve İlker Parasız, *Türkiye Ekonomisi, 1923'ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1998, s. 3'ten alıntılan Özçelik Özer ve Tuncer Güner, "Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, Haziran 2007, ss. 255, 256.

³³ Erhan Yıldırım, Selim Çakmaklı ve F. Özlem Özkan, "Eskiden Yeniye Neo-Klasik Sentez", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 66, No 4, 2011, s. 154.

ekonomik sisteminde meydana gelen köklü değişimle birlikte küresel ekonomiyi yönlendiren otoriteler liberalizmin başta sanayileşmiş ülkeleri uçuruma götürdüğü düşüncesinden hareketle terk edilmesi gerektiği vurgulanmış; Türkiye’de dünya genelinde ortaya çıkan konjunktürel gelişmeyle uyumlu olarak yeni dönemde liberalizmi terk ederek devletçi politikalara ağırlık vermiştir. Türkiye’nin ekonomik anlamda geliştirdiği bu yeni stratejik yaklaşım aslında fizyokratlara ait olan “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler.” şeklindeki sloganla simgeleşen, klasik iktisadın temel tezi olarak ön plana çıkan her dört kişiden birinin işsiz kalmasıyla iflas etmiştir.³⁴ Dolayısıyla Türkiye’de 1929 sonrası dönem “devletçi” politikalarla şekillenmiştir. Başta Kamu İktisadi Teşebbüslerinin kurulmaya başlandığı 1930-1938 döneminde Atatürk’ün ekonomi politikası değişkenlik göstermemiştir.³⁵ Ekonomi politikasının temeli “*dış borç almadan ve halka baskı yapmaktan kaçınarak devlet bütçesinin dengeli bir biçimde yönetilmesini*” sağlamaktır.

“Binaenaleyh, usul-ü malimiz (maliye yöntemimiz) halkı taziyik ve izrar etmekten içtinap (halka baskı yapmaktan ve ona zarar vermekten kaçınmak) ile beraber mümkün olduğu kadar harice arz-ı ihtiyaç ve iftikar etmeden (ihtiyaç ve yokluklar için dışarıya muhtaç olmadan) varidat-ı kâfiye (yeterli gelir) temin etmek esasına müstenittir (sağlamak temeline dayanmaktadır)” sözleriyle maliye politikasındaki temel amacını; halk zorlamadan kaçınarak devlet bütçesi dengesinin sağlanması olduğunu ifade etmiştir.

8 Haziran 1936 tarihli Meclis Zabıt Tutanağında Ekonomik Liberalizmin Tasfiyesi ve Devletçiliğin Ayak Sesleri

8.06.1936 tarihli İş Kanunu layihası (tasarısı) müzakerelerini içeren TBMM Zabıt Tutanağında yeni iş kanununun devletçilik vurgusu üzerine temellendirilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Başlangıçta oturuma başkanlık eden Nuri Conker tarafından İş Kanunu layihasına yönelik olarak okunan mazbatada “[...]Devlet idaresi altında teşkil edilecek olan işbu işçi bulma teşkilâtının bunlarla meşgul olmaması gayesini gözetmektedir. Esas itibarile bütün medeni memleketlerde bu yolda

meydana getirilen Devlet teşkilâtı her çeşit iş ve işçi bulma faaliyetini ve bu baptaki tavassutları kendi eli ile idare etmektedir.” ibaresi yer almaktadır. Görüldüğü üzere mazbatada devlet eliyle kurulacak iş ve işçi bulma kurumundan bahsedilerek işgücü piyasalarının devlet tarafından düzenlenmesi ve organize edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.³⁶

Temelleri 17. yüzyılda atılan liberalizm, kendiliğinden oluşacak doğal bir düzene ve piyasa ekonomisine vurgu yapmıştır. Ancak bu doğal yapı içerisinde bireyler mutluluğa ulaşabilirler. Hayatın akışı içerisinde bireyin mutluluğa ulaşmasını engelleyen ve dışarıdan gerçekleşen müdahaleler doğal düzenin çalışma sistematikliğini engelleyen faktörlerdir. Doğal düzeni bozacak unsurlar, “baskı ile herkesin başına bir iktidarın getirilmesi diğeri de insanları kandırarak ortak çıkar adına bir takım yaptırımlara ikna edilmesidir.”³⁷ İktidarlara, hukuki düzenlemelere ve yaptırımlara karşı çıkan liberalizmde deregülasyon yani “düzensizlik” söz konusudur. Aksine devletçilikte ise bireyi ve sosyal yapıyı koruyacak hukuki düzenlemeler esastır. 1936 tarihli meclis zabıt tutanağında da çalışma hayatının kanunlar ve hukuki düzenlemelerle regüle edilebileceğine dikkat çekilmiştir. Bu konuda Trabzon Milletvekili Mitat Aydın’ın şu tespitleri oldukça önemlidir.³⁸

“19’ncu asırda amele hayatı başlayıp bu hayatı tanzim etmek üzere kanunlar çıkarmak icap ettiği zaman mütefekkirler bu hayatı nasıl tanzim edeceklerinden izharı aczettiler. Çünkü hukuki münasebetlerde, o zaman hâkim olan hukuk telakkisine göre hukukî münasebetlerde aktî mahiyet aranır. Hâkim olan vakit veya kanundur. Yani hukuk akitten veya kanundan doğmuştur. Bütün içtimai münasebetlerde akit ve kanun vardır. Hukuk ve adalet zavviyesinden görülen manzara budur. Onun için 19’ncu asırda bu amele hayatı tanzim edilmek istendiği zaman hukukçular büyük müşkülâta uğradılar. Fakat hayat realitelerini büyük hadiselerin, harplerin, ihtilallerin ortaya çıkardığı yeni hukuki hayat realiteleri gösteriyordu ki artık Romalılar zamanunda cemiyetleri idare etmiş olan hukuk mantığı ile yeni cemiyetler idare edilemez. [...] Yeni hayat ve yeni cemiyet, yeni bir hukuk ister.”

³⁴ Tahir Büyükakın, “Yeni Keynesyen İktisat mı, Yeni Neo-Klasik Sentez mi?” Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13/1, 2007, s. 22.

³⁵ Kaya ve Durgun, a.g.m., s. 235.

³⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 12, 8 Haziran 1936, s. 79.

³⁷ Halis Çetin, “Liberalizmin Temel İlkeleri”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 2001, s. 219, 226.

³⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 12, 8 Haziran 1936, s. 83.

Mithat Aydın'ın mütalâasının devamında son on yıllık süre içerisinde iş kanununun devlet gündemine alınan kritik bir konu olduğuna dikkat çekilmiş, devletin çalışma hayatında işçi-işveren arasındaki ilişkileri düzenlemek amacıyla işgücü piyasalarına yönelik olarak gerçekleştirdiği bu düzenlemenin sermaye ve emek kesimi arasında "ahengi" sağlayacak "kati bir ihtiyaç" olduğu ifade edilmiştir.³⁹

"Devlet büyük sanayi hayatına yeni giriyor demektir. Bu sanayi kurulup işlemesi devrindedir ki işverenle iş alan arasındaki ahenk ve münasebetlerin tanzimi katî bir ihtiyaç olarak duyuluyor. Bu bakımdan kanun, tam zamanında hayata doğmuş olacaktır."

Liberalizmde savunulan "özgürlüğün" ekonomik ve bireysel anlamda nimetleri fark edildikten sonra bu anlayış başta ekonomi olmak üzere kurumlarda ve ekonomik sistem içerisinde derinleşmeye ve genişlemeye başlamış, özellikle piyasa ekonomisi içerisinde sermayenin dayatması ve tahakkümü ön plana çıkmıştır. Bu durum işçi sınıfını derinden etkileyerek sermaye ve emek arasında ortaya çıkan kavgaların da zeminini oluşturmuştur.⁴⁰ Dolayısıyla yeni çıkarılacak iş kanunu sermaye ve emek kesimi arasındaki kavgayı büyüten, pekiştiren bir kanun olma yerine "[...]ulusal Devlet tipindeki birlik ve beraberlik zihniyetini" topluma aşılardan bir kanun olmalıdır. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi ancak söylemlerle değil eylemlerle yani "kanun kuvveti" ile mümkündür. Ancak çıkarılacak kanun mutlak surette işçi ve işveren sınıfları açısından "işçi ve patron sınıfı, bunun daha geniş manasile proleter ve burjuva sınıfları iki düşman cephe halinde birbirleri ile çarpışıp durmaları"ni engelleyici; milli birlik ve bütünlüğü sağlayan, devletçi yönleriyle ön plana çıkan bir kanun olmalıdır. Aksi takdirde kanunun "millet varlığını tehdit eden suni bir heyecana dönüşmesi" ve bu iki kesim arasında meydana gelen suni kavganın milletin güçsüz hale gelmesine ve memleketin dağılmasına katkısı kaçınılmazdır. O nedenle Kütahya Milletvekili Recep Peker'in ifadesi ile devletçi bir içerik taşıyan bu kanun "Türkiye ulusal devlet tipinde ahenkli ve muvazeni bir hayatın

tanzimine yarayacak" bir kanun olacaktır.⁴¹

Konuşmasının devamında Recep Peker, liberalizmin bir "istismar" sistemi olduğunu vurgulamak suretiyle aslında çıkarılan iş kanununun toplumun sınıflara ayrılmasını engelleyici yönüne dikkat çekmiş, yeni kanunun "uyuşma" kavramı adı altında sosyal diyaloga zemin hazırlayacağını belirtmiştir. Söz konusu iş kanunu "en uzaktaki çetin, fakat parlak millî hedeflere kese yollardan en az zamanda birlikte ve beraber varabilmek" için kavga yerine uyuşmayı sağlamalı, parçalanma yerine sosyal diyalogu güçlendirmelidir. Bu yönleriyle yeni iş kanunu salt çalışma hayatını düzenleyen bir kanun olmanın ötesinde farklı anlamlar ifade etmektedir. Kanun, milli ve ulusal bir mesele olarak gerek çalışma hayatında gerek sosyal ve içtimai hayatta dengeyi sağlayacak ulusun devamlılığına olumlu anlamda katkı sunacaktır.⁴²

"Arkadaşlar, liberal Devlet tipi ekonomik sahada yalnız proleterya-burjuva telakkisinin yaptığı çatışmalarla kalmamıştır. Bu tip Devlet, ulusun müstehlik ve müstahsil unsurları arasında da anîf mücadeleler vücuda getiriyor. Bunu iş kanunu münasebetile söylemiyorum. Fakat bu münasebetle dokunduğum yersiz çarpışmalarla millî varlığı, didikleyen zihniyetin yanlış ve zehirli tesirlerini bir başka ekonomik sahadan mütalea ederek mevzuu aydınlatmak istiyorum. Biz bu iş kanunu ile, yurttaşların sınıflaşarak parçalara ayrılmasına karşı bir kale duvarı örüyorsak buna benzer başka kanunlarla tarifelere hâkim olmak, kredileri tanzim etmek ve fiyatların kontrolü kanunları gibi tedbirlerle de her gün mütekâmil safhalarda yürüyerek Türkiye'de müstehlik ve müstahsil unsurlar mücadelesinin ruhunu da ortadan kaldırmış bulunuyoruz. Bütün bunlarla kavgasız ve istismarsız, başları anlaşılma prensiplerine bağlı bir cemiyet kurma vazifesini yapma halindeyiz."

Sosyal politikanın temel çıkış noktasını oluşturan emek sömürsünün yeni Kanunla birlikte ortadan kalkacağı öngörülmüş ve devletin emek piyasalarındaki etkinliklerinin artırılması amaçlanmıştır. Aslında Kanun salt işçilerin haklarını korumakla kalmamakta ayrıca işçi ve işveren arasındaki hak ve yükümlülükleri tanımlayan bir metin olma özelliği de taşımakta-

³⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 12, 8 Haziran 1936, s. 83.

⁴⁰ Hasan Yaylı ve Emel Çınar, "Klasik Liberalizm'de Özgürlük ve J.S.Mill'in Yerel Yönetimlere Bakışı", Akademik Bakış Dergisi, Sayı 32, 2012, s. 3.

⁴¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 12, 8 Haziran 1936, ss. 83, 84.

⁴² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 12, 8 Haziran 1936, s. 84.

dır. Peker, “[...] iş kanunu, iş hayatımızda muvazene kuracaktır. Yani Türkiye Büyük Millet Meclisinin şimdi kabul etmek üzere bulunduğu bu kanun işçilerin haklarını milli birlik içerisinde dikkatle korumakla beraber yalnız bununla kalmayacak, işveren unsurların da hak ve vazifelerini tespit etmiş olacaktır.” şeklindeki ifadesinde endüstri ilişkilerinin tarafları arasında herhangi bir mağduriyet yaşayacak kesimin olmadığını; aksine tarafların adalet terazisi içerisinde yerli yerine oturacağına vurgu yapılmıştır.⁴³

1936 tarihli meclis zaptı devletçi ve sosyalist görüşlerin zirveye çıktığı bir manifesto niteliği taşımaktadır. 1929 Ekonomik Buhranı sonrası kabul görmeye başlayan Keynesyen teorinin temel varsayımları olan kamunun ekonomiye müdahale etme anlayışı, kamunun piyasa ekonomisinin birey ve emek aleyhine savunduğu görüşleri törpüleyerek gelirin yeniden dağılımı ve gelir transferi yoluyla toplumsal denge sağlama çabası 1936 tarih ve 3008 sayılı iş kanununa genel hatlarıyla yön veren unsurlardır. ⁴⁴ Ekonomik liberalizm, sosyal yapıyı emek ve sermaye kesimi olarak sınıflara ayırmış; çalışma hayatında işçi-işveren mücadelesinin başlamasına neden olmuştur. Bu durum ekonomik yapıdaki dengeyi olumsuz etkilediği gibi sosyal tabakalaşmanın oluşumuna zemin hazırlamış ve bundan sosyal diyalog ortamı büyük zarar görmüştür. Nitekim Peker’in “Arkadaşlar, yeni iş kanunu sınıfcılık şuurunun doğmasına ve yaşamasına imkân verici hava bulutlarını ortadan silip süpürecektir. Bu kanunla milli hayatın iş alanında muvazene kurulacaktır. Yaşayan her unsurun bekasını, ilerlemesini temin edecek en büyük ve en esaslı unsur, muvazenedir. Muvazenesiz her şey yıkılmaya mahkûmdur. Fizik ve fizyolojik hayatta olduğu gibi sosyal hayatta da bu böyledir. Hayatta olan her şey için böyledir. Bilhassa bizim çetin devrimizde milli varlıkta muvazene, ahenk bir kere bozuldu mu havasız kalmış bir hayat gibi o millet yıkılmaya ve sönmeğe mahkûmdur.” şeklindeki görüşleri bu minval üzeredir.⁴⁵ Peker’in konuşmasının devamında Kanunla ilgili olarak işçilerin partiye yazdıkları ve memnuniyetlerini içeren telgraflarda Kanunun emek kesimi tarafından kabul gördüğünü açık ve net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Atatürk dönemi devletçiliğinin dışa kapalı ve kalıcı olduğu iddialarına rağmen gerek

dünyada gerek Türkiye’de liberalizmin ülkeyi ve ekonomiyi bir yere taşınması olası değildir. Aksine Atatürk dönemi devletçilik anlayışı o dönem Keynesyen teorinin dayattığı dünya ekonomik şartlarıyla uyumludur. O nedenle Atatürk dönemi devletçiliği ‘pragmatik’ bir özellik taşımakla birlikte akılcıdır. Atatürk tarafında seçilen devletçilik rejimi, Bayar’inkine yakın olmasına rağmen içerik olarak aynı değildir. Atatürk devletçiliğinde özel teşebbüs bir taraftan desteklenirken diğer taraftan sanayileşmenin sürdürülebilirliği açısından sanayi sektöründe yatırım Kamu İktisadi Teşebbüsleri tarafından yapılacak, özel teşebbüs sanayi sektöründe yeterli düzeyde boy göstermeye başladıktan sonra sektör özel teşebbüse devredilecektir. ⁴⁶ Devletçi rejimin altında yatan temel mantık düzeni sağlamak ve sürdürülebilirliğine katkıda bulunmaktır. Ekonomik sistem de devlet düzenini ve devamlılığını sağlayacak bir faktör olduğuna göre devletin ekonomik hayata müdahale etmesinin ölçütü devletçilik olarak tanımlanmıştır.⁴⁷ Bu, Peker tarafından şöyle vurgulanmıştır: “Mesela biz deriz ki, (Devletçiyiz), fakat hepimiz itiraf ederiz ki, Türkiye mevcut olan hukuk birçok çizgileri ile- bunların düzeltilmesi için birçok çalışılmasına ve birçok çizgilerinin değiştirilmiş olmasına rağmen-devletçi gidişinin tam zıddına olarak, liberal bir takım unsurları taşımaktadır. Büyük Meclisin bu çalışmaları, bu heyecan ve milletçe bu çabalarımız sayesinde elbette bunların hepsi düzelecektir.” Görüldüğü üzere devletin bekası, ekonomik sistemin devamlılığı devletçi politikaların sürdürülebilirliği ile doğru orantılıdır. 1931 yılında CHP parti programına konulan ve 5 Şubat 1937 yılında Anayasa’da yer alan devletçilik, toplumda sosyal adaletin sağlanabilmesi için müdahalecidir, kaynakların rasyonel temelde kullanılabilmesi açısından planlıdır, hayaller peşinde koşmak yerine gerçeğin peşindedir, sınıf ayırımına karşı çıkarak herkesin eşit vatandaşlık hakkına sahip olduğunu vurgulaması yönüyle eşitlikçidir; milli

⁴⁶ Mükerrerem Hiç, “Türkiye’nin ve Dünyanın Değişen Şartlarında Atatürk’ün Laiklik ve Devletçilik Yaklaşımlarına Yeniden Bir Bakış”, Ed. Ayşen Hiç Gencer ve Özlen Hiç Birol, Türkiye’de İktisat Bilimi Eğitimi Tünelinde İki Öncü: Prof. Dr. Zeyyad Hatiboğlu ve Prof. Dr. Mükerrerem Hiç, 1. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2013, ss. 1, 9, 10.

⁴⁷ Sait Dinç, “Atatürkçü Düşünce Sistemine Göre Devletçilik İlkesi”, Çukurova Üniversitesi Üniversitesi, Türkoloji Makale Bilgi Sistemi, http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturkcu_dusunce_sistemi_devletcilik.pdf (Erişim Tarihi: 02. 12. 2015)

⁴³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 12, 8 Haziran 1936, s. 84.

⁴⁴ Atilla Yayla, Liberalizm, ss. 3, 4.

⁴⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 12, 8 Haziran 1936, s. 84.

bağımsızlığın ancak ekonomik bağımsızlıkla sağlanacağını öngörmesi yönüyle *bağımsızlıkçıdır*, sömürünün devamlılığı yerine emeğin ve bireyin önemine inanması yönüyle *hümanisttir*.⁴⁸

Devletçilik, milli ve yerli olanı öncelemektedir. Çıkarılan İş Kanunu'nda ülkenin milli menfaatleri dikkate alınarak İş Kanunu'nun millileştirilmesi hedeflenmiştir. Eski hukuk sisteminin birçok yönü ile yabancı olduğu ve Türk milletinin karakteristiğine uygun milli özellikler taşımadığına olan inanç tamdır. İşçi ve işveren arasındaki uyumu "doğru yolu bulmak" olarak tanımlayan Peker'in konuşmasının son kısmında yer alan ifadeler de bu realiteyi açıklamaya yöneliktir.⁴⁹

"Eski hayatımızdan kalma hukuk birçok unsuru ile ecnebidir. Bir çokları semavî telâkkilerin hakim olduğu devirlerden ve bir kısmı da liberal fikirlerden gelmiştir. Bir milletin hayatında kendinden olmayan müstevli unsur, yalnız hukuk değildir. Onun gibi kültür de ecnebi ve müstevli olabilir. Osmanlı Devletinin kültür hayatında milli olmayan bir ecnebi istilâsı yok mu idi? Hukuk gibi kültür de ecnebi ve müstevli olabilir. Gerçi, muasır medeniyetin ileri fikirlerinden hiçbir millet müstağni olamaz. Fakat ecnebi ilim unsurları tarihteki yerimizi örtetek bize şeref kaydeden sahaları silmişler ve kültürde olsun, hukukta olsun ipka ettikleri halimize uymayan şeyleri bir ihracat metaı gibi bize yollamışlardır. Orijinal inkılâbımızın ileri gidiş hamlesi içinde bizi arkadan tutan unsur, ne olursa olsun bir defa onun simasına bakıp yabancı ve zararlı damgasını vurduktan sonra, kendi hayatımızı tanzim için milli varlığımızın verdiği kuvvetle arkadan tutanı veya arkaya çekenî tepmekten başka çare yoktur."

SONUÇ

Çalışmada 8 Haziran 1936 tarihinde kabul edilen ve 15 Haziran 1936 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk İş Kanunu olan 3008 sayılı İş Kanunu meclis zabıt tutanakları ekseninde incelenmiştir. Kanun yürürlüğe girmeden önce çalışma hayatına yönelik olarak gerçekleştirilen düzenlemeler ve çıkarılan kanunlar bütünlük içermeyen ve birbirlerinden farklı özellikler taşıyan kanunlardır.⁵⁰ Bu bağ-

lamda 1936 tarih 3008 sayılı Kanun çalışma hayatında standardizasyonu sağlayan, çalışma hayatını bütüncül bir bakış açısıyla ele alan bir kanun olma özelliği taşımaktadır. Kanun çıktığı yıl itibariyle ekonomik olarak konjonktürel özellikler taşımaktadır. 1929 ekonomik buhranının etkilerini azaltmak amacıyla 1936 yılında ABD'de ilk defa sosyal güvenlik yasaları çıkarılmış; piyasa ekonomisi yerini devletçi ekonomiye bırakmıştır. Başka bir ifadeyle devletin piyasaya müdahalesinin öngörüldüğü Keynesyen teori uygulamaya koyulmuştur. Türkiye'de liberal çizgiden devletçi çizgiye geçişte küresel dünyanın takip ettiği politikayı benimsemiştir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonraki altı yıllık süreci kapsayan 1923-1929 döneminde liberal ekonomik model benimsenmesine rağmen 1934 yılından itibaren devletin piyasa ekonomisine müdahale ettiği devletçilik ekonomik sistemi yönlendirmeye başlamıştır. Bu bağlamda 1936 yılında yürürlüğe giren ve Türkiye'nin ilk iş kanunu olma özelliği taşıyan 3008 sayılı İş Kanunu da devletçilik ilkesinin temel parametreleri doğrultusunda çıkarılan bir kanundur. Kanunun TBMM'de görüşüldüğü 8 Haziran 1936 tarihli meclis zabıt tutanaklarında liberalizm ciddi anlamda eleştirilirken onun yerine devletçi ekonomi ikame edilmeye çalışılmıştır. Zabıt tutanağının genelinde devletin birey menfaatlerini koruyacak tek yapı olduğu düşüncesinden hareketle milli menfaatlerin doğrudan devletçilik ilkesiyle ilişkili olduğuna vurgu yapılarak liberalizmin sosyal yapıda kaosa, karmaşaya ve sosyal diyalog zemininin yok olmasına neden olduğu kanısına varılmıştır. 8 Haziran 1936 tarihli meclis zabıt tutanağından yola çıkılarak 3008 sayılı Kanunun genel karakteristiğine yönelik aşağıdaki sonuçlar çıkarılabilir.

- Emek arz ve talebinin buluştuğu ve ücretlerin belirlendiği piyasalar olarak tanımlanan işgücü piyasaları devlet eliyle şekillendirilecektir. Bu anlamda devlet eliyle işçi bulma teşkilatının kurulması öngörülmektedir.
- Devletçilik, bireyi ve sosyal yapıyı koruyan hukuki düzenlemelere atıf yapmaktadır.
- Devletçilik ilkesi çerçevesinde şekillenecek yeni İş Kanunu, çalışma hayatında işçi-işveren arasındaki ilişkileri düzenlemek amacıyla işgücü piyasalarında sermaye ve emek kesimi

⁴⁸ Dinç, a.g.m., ss. 9-11.

⁴⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 12, 8 Haziran 1936, s. 85.

⁵⁰ Demir, a.g.m., s. 8.

arasında “ahengi” sağlayacak temel bir ihtiyaçtır.

- Yeni iş kanunu sermaye ve emek kesimi arasındaki kavgayı büyüten, pekiştiren bir kanun olma yerine milli birlik ve beraberliği topluma aşıl原因 bir kanun olmalıdır. Esas amaç toplumda bütünlüğü sağlayarak toplumsal yapıda uyumu ve dengeyi tesis etmektir.

- İş kanununda yer alan sınıf ayrımı ve sosyal tabakalaşma yerini sosyal bütünleşmeye bırakmıştır.

- İş kanununda emek ve sermaye arasındaki uyum ulusun ve bireyin ‘doğru yolu’ bulması olarak nitelendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- 10.09.1921 gün ve 151 sayılı Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanununun ilgili maddeleri.
- 1930 tarih ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, md. 173-177.
- 2.1.1934 tarih ve 394 sayılı Hafta Tatili Kanunu, md. 1 ve md. 9.
- 25 Ağustos 1303 (6 Eylül 1887) tarihli Maadin Nizamnamesi.
- Akça, Gürsoy (2004). “Ahilik Geleneği ve Günümüz Fethiye Esnafı”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 14. Sayı, ss. 209-219.
- Akgündüz, Ahmet. (1990). “Eski ve Yeni Hukukumuzda İşçinin Çalışma Süresi, İstirahat, Tatil ve İbadet Hakkı”, Mukayeseli Hukuk ve Uygulama Açısından İşçi-İşveren Münasebetleri, İstanbul.
- Akgündüz, Ahmet. (1990). Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, Cilt 1, İstanbul.
- Akkurt, İbrahim (2006). “Meslek Hastalıklarında Maluliyet Değerlendirmesi”, Klinik Gelişim Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, ss. 84-89.
- Arnakis, G.G. (1953). “Futuwwa Traditions in The Ottoman Empire Akhis, Bektashi Dervishes, and Craftsmen”, Journal of Near Eastern Studies, Vol 12, No 4, ss. 232-247.
- Başgil, A.F. (1936). Türk İşçi Hukukuna Giriş, Ankara.
- Bilgin, Necdet ve Tanıyıcı, Şaban (2008). “Türkiye’de Kooperatif ve Devlet İlişkilerinin Tarihi Gelişimi”, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Yıl 10, Sayı 15, ss. 136-139.
- Boratav, Korkut (1962). “Türkiye’de Devletçilik (1923-1950) İktisadi Düşünceler ve İktisadi Mevzuular, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Enstitüsü Türk İktisadi Geliştirme Projesi, Ankara.
- Büyükakın, Tahir (2007). “Yeni Keynesyen İktisat mı, Yeni Neo-Klasik Sentez mi?” Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13/1, ss. 22-36.
- Çetin, Halis (2001). “Liberalizmin Temel İlkeleri”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, ss. 219-237.
- Demir, Fevzi (2006-2007), “Atatürk Dönemi Çalışma Hayatımız”, TÜHİS İş Hukuk ve İktisat Dergisi, Cilt 20, Sayı 4-5, ss. 1-20.
- Dilic, Sait (1985). “Atatürk Döneminde Sosyal Politika”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 40, Sayı 1, ss. 93-102.
- Diñç, Sait, “Atatürkçü Düşünce Sistemine Göre Devletçilik İlkesi”, Çukurova Üniversitesi Üniversitesi, Türkoloji Makale Bilgi Sistemi, http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/ara_stirmalar/sait_dinc_ataturkcü_dusunce_sistemi_devletçilik.pdf (Erişim Tarihi: 02. 12. 2015)
- Durak, İbrahim ve Yücel, Atilla (2010). “Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 15, s. 2, ss. 151-168.
- Enginer, Aysun (2009). “A Relational Analysis Between Mentorship and Akhi Organization”, Procedia Social and Behavioral Sciences, s. 224-229.
- Erbaşı, Ali (2012). “Ahi Teşkilatında Yönetim Fonksiyonları ile İlgili Uygulamalar”, Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 7/2, s. 1321-1331.
- Eroğlu, Nadir (2007). “Atatürk Dönemi İktisat Politikalar”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 13, Sayı 2, ss. 63-73.

- Hiç, Mükerrerem (2013). "Türkiye'nin ve Dünyanın Değişen Şartlarında Atatürk'ün Laiklik ve Devletçilik Yaklaşımlarına Yeniden Bir Bakış", Ed. Gencer, Ayşen Hiç ve Birol, Özlen Hiç, Türkiye'de İktisat Bilimi Eğitimi Tünelinde İki Öncü: Prof. Dr. Zeyyad Hatiboğlu ve Prof. Dr. Mükerrerem Hiç, 1. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, ss. 1-16.
- İleri, Turgut (2013). "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Maden İşçilerinin Çalışma Hayatına İlişkin Yapılan Düzenlemeler", The Journal of Academic Social Science Studies, Volume 6, Issue 2, ss. 1449-1467.
- Kantarıcı, Zeynep (2007). İş Etiği ve Ahilik, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Erzurum.
- Kaya, Dilek Göze ve Durgun, Ayşe (2009). "1923-1938 Dönemi Atatürk'ün Maliye Politikaları: Bütçe ve Vergi Uygulamaları", Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 19, s. 233-249.
- Kırpık, Cevdet (2004). Osmanlı Devleti'nde İşçiler ve İşçi Hareketleri (1876-1914), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta.
- Koç, Yıldırım (2009). "İzmir İktisat Kongresi (1923) ve İşçiler", Egiad Yarın Dergisi, ss. 1-8.
- Mutlu, Sevda (2007). "1930'lar Türkiye'sinde Devletçilik Tartışmaları", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 8, Sayı 1, ss. 31-52.
- Okyar, Osman (1995). "Devletçilik Kavramı", Türkiye'de Devletçilik (Der. Nevin Coşar), İstanbul: Bağlam Yayınları, ss.189-206.
- Ören, Kenan (2011). Sosyal Politika, Ankara: Pelikan Yayınları.
- Özer, Özçelik ve Güner, Tuncer (2007). "Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 9, Sayı 1, ss. 253-266.
- Öztürk, Nurettin (2002). "Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirme", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 7, ss. 43-56.
- Öztürk, Osman (1973). Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle, İstanbul, 1973.
- Parasız, İlker (1998). Türkiye Ekonomisi, 1923'ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Quataert, Donald (1987). Osmanlı Devletinde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş (1881-1908), Çev: Sabri Tekay, Ankara: Yurt Yayınları.
- Solak, Fahri (2009). Ahilik, Kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No 56.
- Şahin, Rukiye, Öztürk, Şafak ve Ünalmuş (2009). Mehmet, "Professional Ethics and Moral Values in Akhi Institution", Procedia Social and Behavioral Sciences Sience Direct, ss. 800-804.
- Şanal, Mustafa ve Güçlü, Mustafa (2007). "Bir Toplumsallaştırma Aracı Olarak Ahilik", Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 23, ss. 379-390.
- Şimşirgil, Ahmet ve Ekinci, Ekrem Buğra. (2008). Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle, İstanbul: KTB Yayınları.
- Taner, Ahmet (2013). "Çağdaş Liberalizmde Yeni Yol Ayrımı: Anarko Kapitalist Liberalizme Karşı Minimal Devletçi Liberalizm", Liberal Düşünce, Yıl 18, Sayı 69-70, s. 227-243.
- Tatar, Taner ve Dönmez, Mehmet (2008). "Zihniyet ve İktisat İlişkisi Çerçevesinde Ahilik Kurumu", Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, ss. 194-202.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 12, 8 Haziran 1936.
- Turan, Namık Sinan (2007). "Selçuklu ve Osmanlı Anadolu'sunda Ahiliğin Sosyo Ekonomik Gelişim Süreci", Sosyal

- Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı 52, ss. 151-187.
- Tüzen, Hasan (2007). "Sendikacılık, Ahilik ve Teori Z", Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 2, ss.85-104.
- Ülger, Billur ve Ülger, Gürdal (2005). "Akhism as a Nongovernmental Association Model in the History of the Turkish Nation and An Assessment of Today's Business Ethics: A Relationship or A Contradiction", Journal of Human Values, 11/1, s. 49-61.
- Yavi, Ersal (2011). Batırılan Bir Ülke Nasıl Kurtarılır? Günümüz Türkiye'sine Kıssadan Hisseler, İzmir: Yazıcı Yayınevi.
- Yaylı, Hasan ve Çınar, Emel (2012). "Klasik Liberalizm'de Özgürlük ve J.S.Mill'in Yerel Yönetimlere Bakışı", Akademik Bakış Dergisi, Sayı 32, ss. 1-19.
- Yıldırım, Erhan; Çakmaklı, Selim ve Özkan, F. Özlem (2011). "Eskiden Yeniye Neo-Klasik Sentez", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 66, No 4, s. 153-154.
- Yıldırım, Halil ve Öğreten, Ahmet (2009). "1876-1908 Döneminde Ereğli Kömür Havzasında Uygulanan Madencilik Teşvikleri ve Sonuçları", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Vol 2/7, ss. 323-344.
- Yücel, Fatih (2008). "Kent Esnaf ve Zanaatkârlarının Ekonomik Sorunları, Tehditler ve Çözüm Önerileri-I" Toplumsal Güvenlik ve Yerel Siyaset Dergisi, ss. 67-73.
- Yüksel, Hasan (2014). Güncel Gelişmeler Işığında Sosyal Politika, Bursa: Ekin Yayınevi.